

POBYT KLIENTA VE STŘEDISKU VÝCHOVNÉ PÉČE HELP ME V SOUVISLOSTECH PSYCHOTERAPEUTICKO- VÝCHOVNÉHO PŮSOBENÍ (PŘÍPADOVÁ STUDIE PATRIK)

Michaela Klusáková, Zuzana Pavelková

Úvod

Tématem naší práce je kazuistická studie. Ta je považována za nejznámější a nejfrekventovanější formu jednopřípadové studie v psychologii (Miovský, 2006) a její účel je především diagnostický, terapeutický či výukový, spíše než výzkumný (Baštecká, 2003, cit. dle Miovský 2006). Případová studie je podrobným zkoumáním „ohraňčeného systému“ nebo věci (jde především o ohraničení časem a prostorem) v průběhu doby (Creswell, 1998). „V centru pozornosti tohoto typu výzkumu je případ (...), kterým může být osoba, skupina nebo organizace.“ (Miovský, 2006, str. 94) Případová studie vždy zahrnuje více zdrojů informací, například pozorování, rozhovory, audio/vizuální materiály apod. (Creswell, 1998).

Zkoumaným případem v naší kazuistické studii je klient Střediska výchovné péče (SVP) Help me, se kterým jsme měly možnost setkávat se v průběhu 5 týdnů. Informace jsme čerpaly především z našeho pozorování, z rozhovorů s personálem střediska, z rozhovorů s klientem a z lékařské dokumentace (anamnéza, zpráva z pedagogicko-psychologické poradny). Cílem naší studie je přiblížit pobyt klienta ve Středisku výchovné péče v souvislosti psychoterapeuticko-výchovného působení.

I. ANAMNÉZA

Z důvodu zachování anonymity klienta a jeho rodiny vypouštíme ty údaje, které by mohly vést k jeho identifikaci. Jméno, které v textu používáme, je smyšlené.

Patrik žije s matkou, s jejím přítelem a mladší sestrou. Otec se s Patrikem nestýká. Patrikův vývoj byl v normě, jeho zdravotní stav je dobrý a neuzívá žádnou medikaci. Pedagogicko-psychologická poradna (PPP) uvádí u Patrika nadprůměrný intelekt. Povahové zvláštnosti podle rodičů Patrik nemá, nevyskytují se známky agresivity, úzkosti, ani strachu. Matka Patrika popisuje jako velmi kamarádkého a podle výpovědi psychologa není osobně dravý a vyhovuje mu být spíš průměrný a nepovšimnutý. Kamarády se nechá snadno přemluvit a snaží se jim vyhovět a dělat všechno pro to, aby ho „brali“. Patrik však uvádí, že kamarádů, se kterými by mohl mluvit o svých zájmech, moc nemá.

Podle psychologa je Patrik v SVP kamarádký, mezi dětmi vytváří zábavu, dělá vtipy a především v chlapecké části skupiny má vedoucí postavení a vliv na skupinu, o kterém možná ani neví. Je velmi upovídaný, ale dojde-li na osobní témata, je stručný až vyhybavý.

Od třetí třídy je Patrik v péči PPP pro specifické poruchy učení, opoziční tendence v chování a vady řeči. Při přestupu na střední školu se výrazně zhoršil Patrikův prospěch a to i přes nadprůměrný intelekt. Odmítá se však učit.

IV. OBTÍŽE

Do SVP přišel Patrik s matkou na doporučení PPP. Aktuálními problémy bylo záškoláctví, nedodržování domluvených příchoďů domů, nerespektování autorit a experimenty s marihuanou a psychotropními houbami. PPP dále uvádí toulky, školní problémy a snížené sebevědomí od školních let v důsledku vady řeči a problémů se zvládním učiva. Z vady řeči podle psychologa pravděpodobně plyne i Patrikovo stručné vyjadřování.

Už na základní škole docházel Patrik na individuální terapii do PPP. V té době se problémy dařilo relativně udržovat pod kontrolou, s nástupem na střední školu však došlo k prohloubení problémů: zvýšené záškoláctví, nové experimenty (houby), pobyty mimo domov přes noc bez souhlasu rodičů. Matka kvůli vytíženosti v zaměstnání nezvládá na syna dohlížet tak, jak by bylo potřeba.

Podle psychologa z PPP vychází většina Patrikových problémů z toho, že se snaží zapadnout mezi vrstevníky. Proto se už na druhém stupni objevilo toulání se odpoledne po škole, záškoláctví, sociální kouření¹ a sociální užití psychotropních látek². Patrikovi však podle slov vyšetřujícího psychologa nedochází, že se svým zavděčujícím se chováním a hranými pózami sám ohrožuje. V případě, že se pak projeví opravdově, hrozí, že kontrast projevu bude tak velký, že ho druzí nepřijmou.

Jako další obtíž uvádí psycholog z PPP Patrikovo vyhýbání se konání změn. Okamžitě se v těch chvílích objevuje vnitřní rozkaz „nechci“ a vyhýbavé chování (tzn. neřešení). Projevuje se to každodenně i při terapeutickém rozhovoru.

V. NÁSTUP DO SVP

Patrik při příchodu do SVP přiznává občasné experimentování s marihuanou a jednorázový experiment s lysohlávkami. S pobytem souhlasí, protože by rád ve škole nadále pokračoval. Klade si za cíl, že by se chtěl při pobytu v SVP nad sebou zamyslet, protože už nechce jít z problému do problému.

VI. DOPORUČENÍ PPP

Ošetřující PPP doporučuje zaměřit se v Středisku výchovné péče na tyto cíle: rozvoj přijímání změn, nevyhýbání se řešení problémů a přijetí sebe sama bez potřeby se bezdůvodně zavděčovat okolí z důvodu potvrzení vlastní identity.

VII. PSYCHOTERAPEUTICKÉ SKUPINY – POZOROVÁNÍ A KOMENTÁŘE

Patrika jsme si ke kazuistice vybraly proto, že nás na úvodních psychoterapeutických setkáních zaujal svým aktivním přístupem a deklarovanou chutí na sobě během pobytu v SVP

¹ Kouřil jen proto, že to dělali kamarádi, nic jiného mu to nepřinášelo.

² Kamarádi zkoušeli marihuanu, tak to musel vyzkoušet taky, aby věděl, o co jde, když se o tom baví.

pracovat a také proto, že přišel do zařízení ve stejnou dobu jako my. Měly jsme tak možnost sledovat jeho vývoj a to, jak si vede při psychoterapiích, od samého počátku.

Pro zachycení kontextu toho, jak se nám Patrik jevil, považujeme za vhodné představit jednotlivá setkání i s jejich náplní. Následovat budou naše komentáře a nápady. Otevřená skupina, do které je Patrik zařazen, je věkově i genderově vyvážená.

První setkání

Přítomní: 8 dětí (4 chlapci+4 dívky), 2 psychologové, 1 praktikantka.

Náplň:

Na setkání jsou čtyři noví členové (dvě holky a dva kluci), mezi nimi i Patrik. Psychoterapie tak probíhá trochu jinak, než jsou ostatní zvyklí. Na úvod představuje psycholog chod zařízení a základní pravidla (1. tolerance a respekt, 2. nevynášení toho, co se řekne na skupině, 3. pravidlo stop). Bývají to zásadní podmínky, jejichž porušení může znamenat ukončení pobytu (násilí, návykové látky, erotický kontakt apod.). Naopak však psycholog opomíjí jasně představit cíle skupiny pro nové členy, takže nedochází k explicitnímu uzavření kontraktu. Nováčci jsou následně vyzváni, aby se představili a řekli, proč jsou v SVP a co by od pobytu chtěli. Patrik mluví o pozdních příchodech domů, drogách (marihuana a lysohlávky) a o tom, že by se chtěl při pobytu nad sebou zamyslet, jak to bude dělat dál – už nechce jít z problému do problému. Všichni mají možnost se vzájemně doptávat, i praktikantky. Nikdo toho nevyužije. Pak jeden po druhém vyjadřují, jakou mají náladu, tzv. „kolečko“, jejímž účelem je aktualizace kontraktu. Skupina je vlažná, jakoby napjatá, občas se objeví výbuchy smíchu, který se šíří skupinou. Následuje první hra, tzv. „židličkovaná“, při které se sedí v kruhu a jeden stojí uvnitř a určuje „Vymění si místa ti, kdo ...“ (mají něco společného). Všichni spolupracují, i když je pro ně někdy obtížné stát uvnitř kruhu a ptát se. Jedna dívka se snaží slovně vzdorovat, ale hraje také. Následuje „nosovka“, hra, při které je potřeba zadržet dech, držet si nos jednou rukou a snažit se rozesmát soupeře. Tato hra děti baví, smějí se, odbourává se ostych. Vyhrává psycholog. Na konci skupiny se všichni hodně smějí, dochází k uvolnění emocí a napětí. Všichni mají na závěr možnost vyjádřit se, jakou mají náladu teď (tzv. „závěrečné kolečko“) a reflektovat jaké pro ně sezení bylo. Vesměs u všech převládá dobrá nálada – ale působí to, jakoby neuměli upřesnit, co to znamená „dobrá nálada“ a bylo jednodušší opakovat se navzájem (tento dojem se u nás opakuje i na dalších setkáních). Pak se loučíme.

Komentář:

V této době jsme ještě nevěděly, že budeme pozorovat Patrika, proto nemáme k jeho chování další poznámky.

Druhé setkání

Přítomní: 7 dětí (4 kluci+3 holky – jedna z dívek během týdne odešla), 3 psychologové, 2 praktikantky.

Náplň:

Šerifem skupiny je Patrik, heslem dne je „Rány, které si způsobíme sami, se léčí těžko“.

Skupina začíná klasickým kolečkem: jak se klienti cítí, jakou mají náladu a co by od dnešního sezení chtěli, příp. co by chtěli dělat. Nikdo nechce nic konkrétního, jen jeden chlapec by se chtěl zabavit, nenudit se a jedna dívka by si chtěla povídat.

Na dnešní setkání si psycholog přinesl něco schovaného pod šátkem. Odnáší to s upozorněním v době, kdy psychologka vyzývá k pohybové hře. Děláme kroužek, držíme se za ruce a musíme po kruhu prolézat obručí a tím si ji posílat. Kluci velmi ochotně spolupracují, jedna z dívek hraje, ale výrazně zpomaluje tempo nasazené chlapci, druhá se k ní v tomto částečně přidává. Hrají i dospělí, což jistě zvyšuje motivaci a zápal pro hru. Ve skupině se zvyšuje aktivita, uvolňují se bloky, děti se občas smějí, je ale cítit určité napětí.

Po hře psycholog přináší zpátky „tajemnou věc“. Děti zajímá, co to může být a mají své tipy. Nakonec se ukáže, že jde o keramický „pekáč“ s tužkami, papíry a zapalovačem. Zapalovač zaujme především dětské kuřáky – komentují to. Začíná se psychoterapeutická aktivita „Tajemství“. V instrukcích zaznívá, že klienti mají plnou kontrolu nad svým tajemstvím a nebudou k ničemu nuceni. Touto instrukcí dochází k aktualizaci kontraktu před prožitkově náročnou aktivitou, k vytvoření podmínek pro růst důvěry a spolupráce. Psycholog vyzývá děti, aby si našly soukromí a pokusily se vybavit a napsat něco, o čem skupina neví, o čem možná ještě neřekli vůbec nikomu. Všichni si najdou místo po okruhu místnosti, otáčejí se k ostatním zády a chrání si svůj prostor. Jediný Patrik si sedá čelem do středu místnosti. Po pokynu se někteří dávají ihned do práce. Patrik spíše váhá a nechává si čas. Praktikantky si odsedají stranou, ostatní se vrací do původního kolečka. Následují otázky typu: jaké bylo vybavovat si tajemství, jaké je držet papír, kde je to napsané, jak se jim to psalo apod. Atmosféra je klidná a částečně napjatá, na některých jde vidět nervozita, někteří se snaží situaci odlehčit (pohazování si s papírkem). Následuje otázka, jestli by mohli tajemství před skupinou odhalit a co by k tomu případně potřebovali. Pak mají odpovědět, co by s napsaným papírem chtěli udělat. Až na jednoho chtějí všichni papír spálit. Probíhá spálení, při kterém je cítit nervozita – je těžké dát papír z ruky, věřit, že se pro něj nikdo neohne a nevezme si ho. Následují komentáře, jaké to je teď, jak se cítí a jaká pro ně byla celá skupina.

Patrik

- S psaním váhal, pak ale říká, že se mu to vybavovalo docela dobře, ve skupině by to říct mohl, ale muselo by se změnit hodně věcí (především by musela panovat ve skupině větší důvěra).
- Nejdříve chtěl tajemství horlivě spálit, nakonec se ale náhle rozhodne, že si ho nechá.
- Jako jeden z mála nespojoval svoje tajemství s vysloveně nepříjemnými pocity (jen částečně), spíš že je to v pohodě, v klidu (jedná se o pózu?).
- Celá skupina pro něj byla dnes ambivalentní: dobrá i špatná, nepříjemná i příjemná, přemýšlivá i klidná.

V závěrečném komentáři se objevilo důležité téma – důvěra, a to ať už ve skupině (kde je důležitá pro skupinovou práci), tak mezi lidmi vůbec. Že je potřeba např. na to, aby se mohli vzájemně svěřit s tajemstvím. Psycholog také vyzývá, aby si důvěru budovali a našli si v životě někoho, komu budou moci věřit. Druhým důležitým tématem byla odvaha. Vyplynula z toho, že potřebujeme odvahu k napsání našeho velkého tajemství a pak k jeho vložení do „pekáče“ uprostřed místnosti. A že odvaha je důležitá také ke změně, kvůli které lidé v SVP většinou jsou. Oba závěry nám přišly velmi významné. Děcka byla pochválena za to, jak do této aktivity šla a investovala – komentování toho, že muselo jít opravdu o velká tajemství, že to jistě nebylo lehké.

Komentář:

Zaujalo nás, že Patrikovo deklarované a pozorovatelné chování je podle nás v rozporu. Řekl, že pro něj nebyl problém vybavit si tajemství, že to prý šlo „samo“ a bylo to „v pohodě“. My jsme si však všimly, že s napsáním váhal a možná mu to trvalo nejdéle. Je zajímavé také to, jak se odlišil od skupiny – jako jediný si sedl čelem k nám. Napadá nás, jaká byla jeho motivace? Chtěl mít větší kontrolu nad děním? Měl vůbec chuť investovat něco

opravdu důležitého? Nebo chtěl aktivitu odbýt už od začátku a proto si ani neměl potřebu vytvářet bezpečné místo? Rozmyslel si to nakonec a napsal něco závažného? Proto mu to tak trvalo? A proto bylo pak „nebezpečné“ vydat papír z ruky?

Je také zajímavé, že původně se přidal k názoru, že bude nejlepší papír spálit, ale pak se stalo/řeklo něco, co jej přimělo docela náhle změnit názor. Nakonec si totiž papír nechává u sebe a chce ho zničit po svém. Napadá nás, že ke změně možná došlo ve chvíli, kdy se řeklo, jak bude s papírem naloženo (je potřeba ho vložit do misky nebo s ním potom přiložit k hořícímu ohni – s tím si mají dát na čas, nespěchat). Co v tom bylo zrovna pro Patrika ohrožujícího?

Další náš komentář se týká celé skupiny. Děti byly během psychoterapie několikrát vyzvány k tomu, aby řekly, jak se cítí. Všimly jsme si, že psycholožka pokládala velmi návodné otázky, např. Jak se cítíš? Dobře, špatně? Myslíme si, že je to vhodné u dětí, které své pocity neumí verbalizovat a často ani poznat. Napadá nás ale, že jistě cítí, jestli jde o emoci pozitivní nebo negativní, a proto je tedy zbytečné nabízet variantu „dobře x špatně“. Přemýšlely jsme, zda by nebylo vhodnější nabídnout jim širší spektrum pocitů, pomoci jim např. i více přes práci s vlastním tělem, které jim může být bližší než emoce (např. Já, kdybych seděla v pozici jako ty/ kdyby se mi klepaly ruce jako tobě/ kdybych se ošíval jako ty, ..., tak bych se asi cítila .../ tak by se mi špatně dýchalo a cítil bych se... apod.). Návodné otázky, které se týkaly jen dobře x špatně, na nás působily rušivě, mohly najednou plnit opačnou funkci a svádět děti k úniku do takto vágního vyjádření bez hlubšího zamyšlení. Může to podle nás vést i k pocitu, že pokud cítím něco víc, nehodí se to říct.

Každopádně jsme si uvědomily, jak je pro děti obtížné o takových pocitech vůbec mluvit. Ani většina dospělých lidí na takové vyjádření není zvyklá, natož děti. Proto jsme oceňovaly ty, kteří se snažili říct aspoň něco.

Děti ve skupině celkově málo mluvily, většinou až na výzvu a jen krátce. Výjimkou byla jedna dívka, která reagovala převážně jako první a nebála se mluvit. A pak to byl právě Patrik, který mluvil docela dost a zdál se být celkem „uvědomělý“, co se emocí a prožitků týče.

Patrik na nás působil sympaticky, a to hlavně proto, že se ve srovnání s ostatními docela hodně účastnil celkového dění a práce ve skupině. Měly jsme pocit, že o věcech přemýšlí a že si ze sezení něco odnáší.

Velká komunita

Přítomní: 8 dětí (4 chlapci – stále ti stejní + 4 dívky – dvě nové, jedna odešla), 2 psychologové, 2 učitelé, ředitel, 2 praktikantky.

Náplň:

Náplní velké komunity jsou v první řadě zpětné vazby pro všechny členy skupiny. Na poskytování zpětných vazeb se podílí především učitelé a ředitel zařízení. Vyjádřit se však mohou i přítomní psychologové. Dospělí tak mají možnost spolupracovat při poskytování zpětné vazby dětem.

Paní učitelka postupně předcítá hodnocení plnění osobních předsevzetí každého z dětí. Tato hodnocení se provádějí denně na malé komunitě a to tak, že se počítá průměr z jednotlivých hodnocení ostatních členů skupiny. Pan učitel tyto informace doplňuje a nakonec se ke každému vyjádří i pan ředitel. Informace se týkají především toho, jak si každý z dětí v minulém týdnu vedl. Poté se představují dvě nové dívky a hodnotí se splnění funkce

šerifa (Patrik) a jeho zástupce. Výtky se nejvíce týkají zhasínání, větrání a topení. Tato funkce se poté předá dalšímu.

Komentář:

Obě máme pocit, že nám komunita přinesla mnoho cenných informací o dětech. Vidíme je z jiného úhlu, dovídáme se nové informace. To, co řekli dospělí i skupina o Patrikovi, nás překvapuje, je to náhle v rozporu s tím, co jsme si myslely doposud – že je Patrik spolupracující, snaživý. Jsme překvapeny, jak málo se mu daří v plnění funkce šerifa. Za funkci šerifa byl ohodnocen známkou 2-, a to především za vulgaritu (povinnosti většinou plnil). Předsevzetí měl tento týden tři: dobrý šerif, samostudium a škola, méně mluvení. Prvnímu předsevzetí odpovídalo hodnocení jeho funkce šerifa. Samostudium a škola se držely v průměru. Dospělí se nejvíce vyjadřovali k Patrikově mnohomluvnosti – že je spíš na škodu a že by se měl naučit mlčet. Upovídání prý často kompenzuje to, co by měl dělat a nedělá – snaží se z toho „vykecat“. Taky je mu vytýkáno, aby se nestavěl nad skupinu, že je jedním z nich, a ne nad nimi. Pan ředitel pak také poukázal na jeho vyšší věk oproti ostatním, a že proto by měl jít příkladem (domníváme se ale, že rozdíl věku není od ostatních nijak významný – většina chlapců je stejně stará, jedna dívka je dokonce starší).

Třetí setkání

Přítomní: 8 dětí (4 holky+4 kluci), 3 psychologové, 1 praktikantka.

Náplň:

Šerifem je jedna z dívek, která je od začátku jakoby zpomalená, otrávená a projevuje se to u ní po celou dobu psychoterapie. Ostatní reflektují toto její chování jako nepříjemné a nepřiměřené a odvíjí se od něho i velká část obsahu sezení.

Na začátku sezení se představují dvě nové dívky (viz velká komunita), poté opět probíhá kolečko nálady. Na rozehřátí se hraje hra s padajícím koštětem, která má snad u všech úspěch. Poté psychologové přinesou věž otázek z dřevěných kostiček a každý má postupně za úkol vždy vytáhnout jednu kostičku, položit ji nahoru a poté položit otázku někomu ze skupiny. Začínají psychologové, kteří kladou docela náročné otázky všem ze skupiny. To je podle nás i jeden z důvodů, proč se nakonec nestihli kladení otázek zúčastnit všichni. Otázky se hodně týkají pobytu v SVP, příp. návratu domů. Jedna z nových dívek jako jediná přiznává, že se na návrat domů netěší (kvůli hádkám s matkou), již na počátku zmíněná dívka (šerif) naopak zdůrazňuje, že se jí v SVP nelíbí (nemůže si zapálit, nemá osobní volno) a že chce pryč. Po návratu domů navíc nechce nic měnit, vše chce nechat při starém (hulení, pití). Jiná dívka se do ní právě kvůli těmto názorům pouští (proč se nechce změnit, proč si nevěří apod.). Sama totiž říká, že si nyní hodně věří, že po návratu vše zvládne, že už nebude mít ve škole problémy a že má velkou podporu v rodině. Další otázka se týká prvních dnů v SVP (v souvislosti s nově příchozími). Všichni přiznávají, že začátky v SVP pro ně byly hodně těžké, ale téměř bez výjimky všem pomohli především ostatní ze skupiny. Výjimku tvoří Patrik, který říká, že byl první den a noc velmi nervózní, stresovaný a že nespál, ale že to odeznělo samo. Další tématem, které se hodně řeší, je pravidlo nestýkání se s druhou skupinou. Většina nechápe jeho smysl, proto jim ho psychologové pomáhají pochopit a vysvětlují jim ho. Skupina vysvětlení přijímá. Na konci se opět zjišťuje nálada všech. Snad všichni ji mají dobrou, jakoby obživlou, a techniku hodnotí pozitivně.

Komentář:

Ve skupině jsou nyní 4 dívky – jejich přítomnost hodnotí terapeuti jako náročnou na práci. Už nyní mezi nimi během setkání často propuká „bezdůvodný“ smích a terapeuti

musejí zasahovat. Již na velké komunitě jim pan ředitel zdůraznil, že „nechce vidět“ žádné dívčí spolčování (dvě proti dvěma apod.). Jsme docela zvědavé, jak spolu budou dívky vycházet.

Patrik se dnes příliš neprojevoval, se vším většinou horlivě souhlasil a přikyvoval (např. na to, že po návratu vše záleží pouze na něm a na nikom jiném). Neverbálně taky dává najevo, že neměl a nemá problémy s dodržováním řádu a že to není nic, co by mu v SVP přišlo těžké.

Většinou byli všichni docela aktivní, kladli zajímavé otázky (měly jsme pocit, že do otázek vkládali skutečně něco ze sebe a ze svých pocitů a prožitků z SVP i z „venku“) a odpovídali na otázky (i když většinou ne sami, až na výzvu psychologů).

Myslíme si, že pro většinu bylo toto setkání podněcující k zamyšlení o nich samých a že důležitým tématem zde byla snaha se změnit a něco se sebou v SVP udělat (podněcené debatou kolem odporující dívky) a také význam druhých ve skupině a význam skupiny jako celku. Další přínos vidíme ve vytvoření podmínek pro kultivovaný, upřímný dialog, resp. jeho nácvik.

Čtvrté setkání

Přítomní: 8 dětí (4 kluci+4 dívky), psychologové, 2 praktikantky.

Náplň:

Dnešní setkání je odlišné od ostatních, mluví se o chodu zařízení, o náplni psychoterapeutických setkání a členové skupiny se znovu představují i se svými cíly.

Psycholožka potvrzuje námitku jednoho člena skupiny, že hodně těžké je na psychoterapii úvodní a závěrečné „kolečko nálady“. Dodává, že mluvit o svých pocitech je obtížné i pro dospělé a děvka upřímně chválí, že jsou šikovní, když se jim o vlastní náladě a pocitech podaří mluvit. Poté se mluví o tom, co jim psychoterapie přináší. Všichni se shodují, že jim je v něčem dobrá, ale blíž už nespecifikují (pouze jedna dívka uvádí, že jí to pomáhá zamyslet se nad některými věcmi, například nad tím, proč je v SVP a co tady chce – to potvrdilo náš dojem z minulého sezení, na kterém se tato témata probírala, viz výše). Dále se probírají různá pravidla platící a fungující v SVP (večerka, samostudium, fyzický kontakt, uklízení aj.). Skupina se shoduje, že škola je v SVP snazší, a to hlavně proto, že se jim učitel víc věnuje a lépe jim látku vysvětlí. Samostudium nikomu nevadí. Shodují se také v tom, že zde mají lepší známky, protože se zde učí, resp. proto, že se zde díky samostudiu musí učit, což před tím zpravidla nefungovalo.

Nakonec probíhá také krátké rozloučení s jedním z chlapců, který tento týden končí s pobytem v SVP.

Komentář:

Měly jsme pocit, že dnes na sezení panovala velmi uvolněná atmosféra (ve srovnání s „klasickými“ psychoterapiemi) a bylo zde hodně smíchu. Lidé ve skupině byli víc otevření, „normální“, upovídání a víc se projevovali. Opět jsme se na tomto sezení o nich dozvěděly mnohem více než jindy. Terapeuti se snažili svými otázkami vracet skupinu k vážnějším tématům, což se nám většinou jevilo jako patřičné, ale občas tím podle nás atmosféru ve skupině spíš narušili.

Negativně jsme také hodnotily nedostatečný prostor pro rozloučení se s jedním ze členů skupiny na úkor rozloučení se s terapeutem. Přišlo nám, že tento chlapec očekával jakýsi rituál rozloučení (na základě podobných zkušeností u již odešlých kamarádů), kterého se mu

pro nedostatek času nedostalo. Nebyly jsme si jisté, zda chlapec vůbec bude mít ještě nějakou možnost rozloučení s ostatními v takovéto skupinové atmosféře.

Skupina také reflektovala přípravu na besídku jako něco, co je teď baví a na čem spolupracují. Shodli se, že jim přípravu nikdo neřídí, že mají všichni nějakou roli a že se vždy nějak dohodnou (i když se třeba před tím trochu pohádají). Myslíme si, že to potvrzuje naše domněnky o tom, že tato skupina nemá žádného výrazného vůdce skupiny. Uvažovaly jsme mimo jiné o Patrikovi jako o vůdci chlapecké části skupiny, ale pravděpodobně se nejedná o nijak zřetelnou pozici.

Patrik se představil jen velmi stručně. Žádný z psychologů se ho na nic víc nezeptal, což byla podle nás škoda – vypadal, že by se rozmluvil a řekl by o sobě něco víc. To bylo patrné například v momentě, kdy jedna dívka mluvila o jemu blízkém tématu – sám se přidal s podobnou zkušeností. Opět však nebyl terapeuticky víc dotázán. Taký souhlasil, že mu psychoterapie k něčemu je, ale že neumí říct k čemu přesně. Přemýšlely jsme, zda je to opět jen jeho póza – vše odsouhlasit, či zda tím potvrzuje náš dojem, že je motivovaný a snaží se se sebou něco udělat. Také jsme si všimly, že Patrik během sezení docela často navazoval oční kontakt s jednou z dívek ze skupiny. Neinterpretujeme tento kontakt přímo jako zamilování, ale přišlo nám, že o určitý vztah šlo a hodnotíme to spíš jako obrat k lepšímu ve smyslu soudržnosti skupiny a vybudování důvěry v ní. Možná jako kamarádství, které o důvěře bývá.

Dívky vypadaly, že spolu vycházejí dobře (obavy z minule se zatím nepotvrdily). Možná jakoby se daly víc dohromady dvě původní a dvě nové, ale nijak rušivě. Skupina dnes celkově působila hodně soudržně, působila, že si jednotliví členové dobře rozumí, povzbuzují se a doplňují se. Pokud bychom tuto situaci vztáhly k minulému setkání, mohlo by se zdát, jakoby se skupina držela onoho pochopeného pravidla nestýkání se s druhou skupinou (a držení se té své). Nebo toto pravidlo zapůsobilo samo o sobě. Každopádně jsme hodnotily změnu dynamiky ve skupině k lepšímu. Také jsme zaznamenaly hlídání pravidel ze strany ostatních členů skupiny – tedy jakýsi vnější nátlak ze strany vrstevníků. Proběhlo ale velice sympatickým a citlivým způsobem, což se nám velmi líbilo.

Zajímavá nám přišla poznámka Patrika, který při diskuzi o kladech SVP zmínil, že zde mají hodně jídla a je tam teplo. Psycholog ji přešel s tím, že je to přece normální, že jsou děcka, o které se ještě někdo musí takhle starat. V případě dětí v SVP se však domníváme, že to pro některé z nich nemusí být až tak běžné. Rodinné zázemí a podmínky nemusí u všech vždy fungovat tak, jak by měly. Nevíme, jak to Patrik původně myslel, ale vedlo nás to k tomuto zamyšlení.

Sobotní praxe

Přítomní: 6 dětí (3 kluci+3 holky, jedna dívka nemocná, jeden chlapec skončil), vychovatelka, 1 praktikantka.

Náplň:

V sobotu se uskutečnil výlet do ZOO. Během výletu bylo velmi příjemné, že jsem měla poprvé možnost mluvit s dětmi o čemkoli a v podstatě i v soukromí. Za důležitou informaci pokládáme to, že Patrik se svěřil s tím, že by už nechtěl experimentovat s houbami a rád by omezil pití a kouření marihuany. Řekl, že nad tím během pobytu hodně přemýšlel a chtěl by užívání návykových látek omezit, protože to není zdravé a už by to nechtěl tak, jak to bylo. Věřící, že to dokáže. U tohoto sdělení byl také jiný chlapec, který sloužil jako jakýsi korektor toho, co mi Patrik říká, a konfrontoval ho s tím, o čem si spolu dřív vyprávěli. Nakonec bylo Patrikovo sdělení v souladu s tím, co říkal i v soukromí mezi kluky. Vypadalo

to, že nad sebou Patrik opravdu přemýšlel a zvolil si racionální a dosažitelný cíl – omezení, ne úplnou abstinenci.

Po návratu si děti psaly deníky a vedly malou komunitu. Po večeři se hrála hra, kterou připravila praktikantka. Patrik byl ve skupině se dvěma chlapci, která vyhrála. Patrik byl suverénně ze všech dětí nejlepší, hodně toho věděl, aktivně se zapojoval a hra ho bavila. Pokud něco nevěděl nebo spletl, byl ochoten chybu bez problémů uznat, nehádal se, ani netrucoval.

Nedělní praxe

Přítomní: 6 dětí (3 kluci+3 holky, jedna dívka byla pro nemoc v domácí péči, jeden chlapec řádně skončil pobyt v SVP), sociální pracovníce, praktikantka.

Náplň:

Děti se rozdělily na dvě skupiny (kluky a holky) a hrály hru, kterou připravila praktikantka.

Komentář:

Rozdělení skupin nebylo pro tuto hru nejlepší, kluci měli značnou převahu, hra je bavila, holky hra postupně přestala bavit. Jinak se však nechtěli rozdělit kvůli sporům mezi sebou (dvě dívky měly spor s jedním z chlapců).

Patrik toho poměrně hodně věděl, byl opět ve vítězné skupině. Hru znal z televize a podle jeho slov se mu líbila. Dívky toho naopak moc nevěděly, postupně začaly dělat naschvály, ztrácely zájem. Sociální pracovníce mi sdělila, že dívky ve skupině se velmi často hádají a vytvářejí proti sobě různé koalice (a rovněž proti chlapcům, viz konflikt s jedním z nich). Naše domněnky o dívčím kolektivu z minulého psychoterapeutického sezení se tedy nepotvrdily, naopak je sociální pracovníce svými postřehy vyvrátila.

VIII. NAŠE REFLEXE TOHO, JAK JSME MĚLY MOŽNOST PATRIKA POZNAT

Během našeho pětítýdenního pobytu v SVP se nám obraz Patrika proměnil. Jak jsme už uvedly, zpočátku nás Patrik zaujal svou aktivitou a motivovaností, ale časem se ukázalo, že je to možná jen zdánlivé. V současné době je pro nás Patrik spíš nečitelným a těžko se nám určuje, jaká je jeho skutečná motivace. Napadá nás, jestli za tím, že se nám jeví tak pozitivně (tzn. spolupracující), není nějaká obrana, která Patrikovi pomáhá celý pobyt v SVP „přežít“ a zároveň na sobě nepracovat (viz vyhybání se změnám, které bylo zmíněno již psychologem v PPP). Poprvé jsme si tohoto rozporu všimly na velké komunitě, na které obdržel Patrik spíš negativní komunitní hodnocení: jednak se mu nedařilo v plnění cílů, jednak byl kritizován za vulgární vyjadřování.

V jednu chvíli se nám začal jevit také jako jakýsi „ochránce“ skupiny, který jen tak dohlíží, přikyvuje, jakoby se jeho samotného dění na skupině netýkalo, jakoby si on sám do SVP nepřišel nic řešit. Vzhledem k cíli, který vyjádřil na úvodním sezení psychoterapie (že by se chtěl při pobytu v SVP nad sebou zamyslet, protože už nechce jít z problému do problému), nás napadá, že to tak možná původně ani nechtěl, ale postupně znovu sklouznul ke svému navykklému chování. Vysvětlení, které se nám zdá v případě Patrika příhodné, nabízí Yalom (1999, str. 353): „I když pacienti zdánlivě přicházejí do terapeutické skupiny kvůli léčbě, sociální síly je nutí k tomu, aby energii věnovali hledání potvrzení, uznání, přijetí, respektu nebo dominance.“ Yalom (1999) ještě dále doplňuje, že tyto členové skupiny stále

pozorně hledají druhy chování, které skupina očekává a schvaluje. Takové chování podle nás koresponduje s Patrikovým zavděčujícím se chováním, které se může projevit i na skupině. Dále jsme také uvažovaly nad tím, že se Patrik možná bojí toho, co by mohlo přijít, kdyby se před skupinou otevřel. Možná za tím může být také to, že se často stává, že klient, který se dostává do role vzoru či vůdce skupiny, nemá dost motivace a sil pracovat na sobě a pracuje jen pro skupinu.

Překvapivé pro nás bylo vyjádření psychologa z SVP, který Patrikovo chování komentoval jako pózování, vtipkování a šaškování. Toto sdělení bylo opět v rozporu s našimi domněnkami. Psycholog zároveň dodal, že Patrik přitom pro skupinu docela dost udělal a může být považován za určitého vůdce.

Zajímala by nás také práce v individuální terapii. Napadá nás, zda se možná Patrikovi nepodařilo „oblafnout“ i psychologa, který jakoby zapomněl na plnění doporučených cílů (zvýšení sebevědomí, řešení problémů, nevyhýbání se změnám) a na změnu a práci s Patrikem jakoby rezignoval. To nám vyplynulo i ze samotného, výše zmíněného vyjádření psychologa. Podobný přístup jsme zaznamenaly i na skupinové psychoterapii, kdy se nám hned v několika případech zdálo, že terapeuti ve srovnání s ostatními Patrika přehlíželi a nedoptávali se ho. Domníváme se, že to, že nad Patrikem psychologové jakoby „mávnou rukou“, může místo léčebných účinků nadále udržovat jeho nízké sebedůvěry což považujeme za kontraproduktivní.

Za Patrikovými problémy z velké části vidíme právě jeho nízkou sebedůvěru. To nás přivedlo k zamyšlení, z čeho pramení. Uvažovaly jsme o jeho rodinném zázemí. Zde by připadal v úvahu odchod otce v raném věku chlapce, v citlivém období, a zároveň jeho současný nezáměr o Patrika. Domníváme se tak proto, že přesně nevíme, jaký je Patrikův vztah k současnému partnerovi matky, který by mohl zastupovat otce, a jak dlouho je tento muž součástí rodiny.

Dalším naším rozporuplným postřehem je Patrikovo studium školy, které podle nás neodpovídá jeho zájmům a trávení volného času. Přemýšlely jsme, co Patrika motivovalo ke studiu na této škole. Během víkendové praxe to sám vysvětlil tak, že měl na škole již starší kamarády a především je škola ve městě, takže nemusí nikam dojíždět. Toto chování může podle nás opět souviset s tendencí přizpůsobovat se kamarádům. Dalším možným vlivem mohl být vzor v povolání nevlastního otce.

V této souvislosti nás také napadá, že prohloubení Patrikových problémů může souviset právě s typem školy, kterou navštěvuje. Máme nepřímou zkušenost, že na učilištích může kouření marihuany sloužit jako „vstupenka“ do kolektivu „uznávaných“ spolužáků. Patrikovo problémové chování by tedy mohlo souviset s novou vrstevnickou skupinou a budováním si pozice v ní.

IX. DISKUZE NAD PRACÍ

Naše kazuistika má především úvahový charakter, a to z toho důvodu, že jsme při vypracovávání často narážely na nedostatek informací a tím se nám spousta věcí okolo Patrika zdála být nejasná. Proto jsme pouze vytvářely hypotézy, co by za jednotlivými Patrikovými problémy mohlo být.

Nedostatek informací vyplýval z poměrně krátké doby praxe (pro úplnost kazuistiky bychom určitě rády uvítaly informace o celém jeho pobytu v SVP), která byla navíc omezena především na skupinová setkání s Patrikem. Během naší víkendové praxe jsme totiž obě dvě shodně zaznamenaly, že se děti při volném programu chovaly podstatně jinak. Domníváme se,

že tomu tak mohlo být hlavně proto, že nebyla přítomna autorita obvyklého pracovníka SVP (vychovatelé byly o víkendu nahrazeni nočním vychovatelem a sociální pracovníci). Myslíme si, že proto může být náš pohled na Patrika zkreslený. Dovedlo nás to i k myšlence, že naše přítomnost na psychoterapiích mohla působit rušivě. Na jednom sezení se sešlo dokonce až 6 dospělých proti 7 dětem. Mohlo to utlumit přirozenou aktivitu dětí (ostych, větší respekt, snížená motivace, problematické navazování důvěry, ...).

X. ZÁVĚR

Myslíme si, že „rozřešení“ Patrikova případu by mohlo přijít až ke konci pobytu v SVP, protože jak říká Yalom, „volně interakční skupina s několika málo strukturujícími pravidly se po určité době stane pro své účastníky sociálním mikrosvětlem. Po dostatečně dlouhé době se členové skupiny stanou sami sebou: budou jednat s ostatními tak, jako jednají s lidmi mimo skupinu, vytvoří si ve skupině stejný mezilidský prostor, který jsou zvyklí obývat. Jinými slovy, pacienti se nevyhnutelně časem začnou chovat stejně maladaptivně jako mimo skupinu.“ (Yalom, 1999, str. 51) Možná tedy ještě sám prozradí, co je póza a co pravda.

XI. PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bychom rády poděkovaly PhDr. Romanu Hytychovi za umožnění návštěv Střediska výchovné péče Help Me, inspiraci k napsání této práce a za cenné připomínky k jejímu obsahu.

Literatura

- Miovský, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada.
- Yalom, I. D. (1999). Teorie a praxe skupinové psychoterapie. Hradec Králové: Konfrontace
- Creswell, J. W. (1998). Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions. California: SAGE Publications